

İslam'da Tıbbi Etik

Uz.Dr.Müge YETENER*

SSK Ulucaniar Dispanseri FTR Bölümü

İslam, Yahudiliği ve Hristiyanlığı izleyen tek tanrılı "monoteistik" dinlerin üçüncüsüdür. Belirli doktriner farklılara rağmen Yahudiliği ve Hristiyanlığı tanır ve saygı duyar. Her üç din de aynı moral değerlere sahiptir. Fakat İslam, kişisel ve toplumsal ilişkileri düzenleyici ve kanun yapıcı geniş bir hukuksal yapıya sahiptir. Bu sisteme şeriat denir. Şeriat, insan aklı ile farklı yer ve zamanlara adapte edilebilecek kadar esnekler. Şeriatın kaynakları; Kur'an, Hz. Muhammed'in sözleri ve hareketleri, benzetme yoluyla kurallar türetme ve İslam alimlerinin fikir birlikleridir. Şeriat; zorunlu, gerekli ve tamamlayıcı olarak kümelendirilen insan çıkarlarını düzenlemek içindir. Her kümenin, öncelikli emirleri kapsayan kendi kuralları vardır. Şeriatın temel hedefleri; benliğin (hayat, sağlık, doğurganlık, beslenme), aklın (streslerin giderilmesi, psikolojik sağlık, içki ve uyuşturucu yasağı), mülkiyetin (özel mülkiyetin kutsallığı, meşru kazanç yolları, ticari kanunlar, kapitalin sosyal işlevi, gizliliğin, dolandırıcılığın ve tefeciliğin yasaklanması) ve onurun (iffet, evlilik ve aile kuralları, zinanın yasaklanması ve evlilik dışı ilişkinin yasaklanması, sosyal yönetim) korunması, sürdürülmesidir. Kur'an'da veya Peygamber geleneğinde bulunmayan konularda kurallar oluşturma konusunda ahlaki ve yasal kural koyuculara yardımcı olur. Gerekliliklerin yasakları geçersiz kılması, iki zararlıdan en azının seçilmesi, zararların ortadan kaldırılmasının kazanılan yararlarla yeğlenmesi, toplum gönencinin kişisel gönencin üzerinde tutulması ve "refah neredeyse tanrının emirleri oradadır" ilkeleri gözetilir.

Yakın geçmişe kadar değişik konulardaki dini kurallar din alimlerinin alanı olmuştur. Bilim, din alimlerinin kendi başlarına üstesinden gelemeyecekleri ayrı uzmanlaşma alanlarına ayrıldığında, dini kurallar bilim adamlarının ve din alimlerinin bir ekip halinde birlikte düşünerek oluşturabildikleri konular oldular.

Geliş Tarihi: 31.8.1995

Yazışma Adresi: Müge YETENER
SSK Ulucaniar Dispanseri FTR Bölümü,
ANKARA

T Klin Tıbbi Etik 1995, 2-3

Medikal Bilimler İslam Organizasyonu (IOMS) ve Mekke'deki Fıkıh Kongresi tarafından harcanan bu çabalar bu ihtiyaçları gidermek içindi.

I. ÜREMENİN KONTROLÜ

A. Kontrasepsiyon

İslam, kontrasepsiyona, evliliği üreme fonksiyonundan radikal olarak ayırmadığı sürece izin verir. Kontrasepsiyona izin verilmesinin kanıtları o zaman bilinen tek yöntem olan koitus interruptus'u kullanan peygamberin yoldaşlarının yazılarında bulunmaktadır. Peygamber bu yöntemi yasaklamamıştır. Bununla beraber bu yöntem; peygamberin kurallarına göre, çiftlerin karşılıklı rızalarıyla uygulanmalıdır. Peygamber bu konuda: "Bir kişi eşinin rızası olmadan geri çekilmemelidir" demiştir. Yaklaşık 1000 yıl önce büyük din alimi Al-Gazali kontrasepsiyon endikasyonları için geniş kapsamlı bir liste yapmıştır. Liste, gebeliğin anne sağlığını riske attığı sağlık nedenlerinden, parasal koşullara, kadının fizik güzelliğinin korunmasına kadar birçok nedeni içermektedir. Prensipte olarak kontrasepsiyon yasaklanmamıştır. Bununla beraber, çiftlerin seçimiyle uygulanmalı, onlara zorla, baskıyla kabul ettirilmemelidir. Herhangi bir korunma yöntemi, zararlı olmamak ve düşüğe neden olarak etki göstermemek koşuluyla kabul edilebilir.

Kontrasepsiyonla İlgili Çekinceler

Ortadoğu politik olarak sıcak bir bölgedir ve siyasetin dinden ayrılması İslamik öğretilere ve müslüman mentalitesine yabancıdır. Eski sömürgecilik ve Batıyla son zamanlardaki çekişmeler insanların politik ve dini duygularını o kadar duyarlaştırmıştır ki, kitleler için batıdan gelen herhangi bir şey şüphe süzgecinden geçmelidir. Bu nedenle kontrasepsiyon hakkında hiçbir politikacının gözardı edemeyeceği birçok çekince vardır. Sıklıkla doğal kaynaklarla nüfus arasındaki eşitsizliğin önemli olduğu iddia edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde büyük miktarlarda besin ve ürün fazlası, fiyatları düşürmemek için dökülmekte ya da yakılmaktadır. Oysa önceki ülkeler kıtlık çekmektedir. Bu durumda istatistikler inandırıcılıklarını yitirmektedirler. Kârlı silah alışverişi uğruna askeri tehdit veya askeri sürtüşme kışkırtması.

93

batının sınırlı kaynaklara tek çare olarak nüfusun büyüme hızını durdurma talimatını etkisiz kılar. Politik Jargonda yeni sözcük: "demografik mücadele" olarak isimlendirilmektedir. Bu, toplum yapısını; nüfusu azaltarak veya politik olarak istenmeyen elemanları elimine ederek düzenlemek anlamına gelmektedir. Bu şartlar altında aşırı doğurganlığın sağlık riskleri veya nüfus patlaması hakkında ne söylenirse söyleneceği fazla etkili olamamaktadır. Numaralarından başka herşeylerini kaybetmiş insanlardan böyle bir özveri istemek zordur. Ayrıca, doğum kontrol ilaçları yapıldığı ülkede yasaklandığında, öteki ülkelere ihracına izin verilebilmektedir. Bu da bir başka çekince konusudur.

Doğal Doğum Kontrolü Olarak Emzirme

Emzirme, ovülasyonu önleyen Prolaktin hormonunun artmış salınımına neden olur. Kur'an emzirmeden bahsederek sürenin iki yıla uzatılmasını emreder, İslam'a göre emzirme beslenmeden çok daha fazla bir şeydir. Hem bir "değer" hem de bir bağdır. Öyle ki, bebeği emziren anneden başka bir kadına İslam kanunlarında "süt çocuğu ebeveynliği" adı altında özel bir yer verilir. Kadın çocuğun "süt annesi" olarak adlandırılır. Sütanneye, değerini vurgulamak için yasal kurallarca doğal annelik statüsü verilmiştir. Sütannenin doğal çocukları emziren çocuğun kardeşleri olarak kabul edilir ve bu kardeşler birbirleriyle evlenemezler. Ovülasyon başlangıcı süresinin çeşitliliği nedeniyle emzirme doğum kontrolü açısından yeterince etkili bir yöntem olmamasına karşın, eğer toplum tarafından benimsenirse etkisi büyük olacaktır. Aynı zamanda emzirmenin iyi bilinen besinsel, sağlıksal, psikolojik ve ekonomik yararları vardır. Ve politikacı açısından, dini toplulukta düşmanlık uyandırmayacak ve sömürgecilerle ya da kötü niyetli batılıyla ilişkilendirilmeyecek bir doğum kontrol yöntemidir. Çalışan anneler için çalışma saatlerinde değişiklikler yapmayı veya iş yerinde kreş kolaylıkları oluşturmayı gerektirir. Bu pahalı olabilir. Fakat nüfus kontrolünde ve bebek ölümlerini ve hastalıklarını azaltmadaki yararları pahalı oluşunu dengeleyecektir. Bunun yanında insan mutluluğundaki ve hayat kalitesindeki artış gibi olumlu etkilerini de saymak gerekir.

Rahim İçi Doğum Kontrol Araçları

Düşük yaptırıcı olmadıkları sürece kabul edilirler. Başlangıçta; döllenmiş ovumun rahime yerleşmesini önleyerek etki gösterdikleri düşünülüyordu. Yeni kuşak araçlar sperm öldürücü bakır iyonları veya progesteron salgılayan bakır bir tel içerirler. Bu yolla, servikal mukusu kalınlaştırır ve spermelerin penetrasyonunu önlerler. Son VVHO Bilimsel Grubu, fertilizasyonu önlediği ve düşük yaptırıcı olmadığı kararına vardı. Bu nedenle de rahim içi araçlar kabul görmekte ve doğum kontrolünde temel rolü oynamaktadır.

Küretaj

İslam, küretaja doğum kontrolünden çok farklı yaklaşır. Küretaj, tanrısal kanunlarca onaylanan insan hayatının kutsallığı ilkesine ters düşer. Habil ve Kabil'in hikayesinde Kur'an şöyle der: (5:32): "Biz israiloğullarına emrettik ki her kim bir ruhu, kasıtsız olarak öldürme veya sapkınlıktan başka bir nedenle öldürürse tüm insanlığı öldürmüş gibi olur. Her kim ki binni kurtarırsa tüm insanlığı kurtarmış olacaktır."

İnsan hayatı başlıbaşına bir değerdir. Yukarıda sayılan ve kanunda belirlenen nedenler dışında son verilmemelidir. Bu nedenlerden hiçbiri tıbbın egemenliğine girmez.

İslamik yargılara göre "insan hayatı" terimi intrauterin (azı kapsar. Fetusun hakları var, fakat sorumluluğu yoktur. Bu haklardan bazıları şunlardır:

*Eğer bir koca, karısı hamileyken ölürse, fetus eğer canlı doğduysa miras kuralları gereği varis olarak tanınır. Doğmamış çocuğun payı bir kenara konur ve öteki varisler, miras payları hakkında, eğer birden fazla bebek doğarsa, onların paylarını geri vereceklerini belirten yazılı bir belge verirler.

*Eğer bir fetus, gebeliğin herhangi bir aşamasında düşük olursa ve hapşırarak, öksürmek veya hareket etmek gibi bir hayat belirtisi gösterir ve sonra ölürse, bu fetus miras hakkına sahiptir. Bebek öldükten sonra ne miras kazandıysa yasal mirasçılara miras bırakır.

*Eğer bir kadın, ölümle cezalandırabilecek bir suç istediye ve gebeliği kanıtlanırsa, cezanın infazı doğuma ve çocuk memeden kesilinceye kadar ertelenir. Bu, gebeliğin süresi dikkate alınmaksızın uygulanır. Bu, gebelik gayrimeşru olsa bile uygulanır. Bu da, evlilik dışı bir fetusun bile hayat hakkı olduğunu göstermektedir. Bütün mezhepler oybirliği ile bu kuralları desteklerler.

Küretaj için elde olmayan nedenle bile olsa aynı zamanda para cezası da vardır. Bu ceza "ghorra" olarak adlandırılır. Cezanın 1/20'si elde olmayan nedenle yapılan küretaj için ödenir. Eğer kasıt varsa mahkeme uygun bir ceza verir. Kürete fetusun yasal mirasçılara yüksek bir para cezası uygulanır.

Hayatın başlangıcı sorusu ilk zamanlardan beri tartışılmaktadır. 10 yy. önce Al-Gazali; fetus anne rahminde hareket edecek kadar büyümeden önceki dönemde hayatın görülmeyen bir fazını tanımlamıştır. Doğum kontrolü ve küretaj arasındaki farkı aydınlatmıştır. Ona göre küretaj varlığını sürdüren bir yaşama saldırıdır. Gazali; "varlığın ilk aşaması; erkek oluşumları dişi rahmine düştüğü, dişi oluşumlarla birleştiği ve hayat bulmaya hazırlandığı aşamadır" demiştir. Bunu yoketmek bir suçtur. Bu suç; oluşum bir fazdan öbürüne geçtikçe büyür. Canlılıktan sonra ise suç çok daha büyüktür. Bebek canlı doğduktan sonra en kötüsüdür. Arabistan'da İslam öncesi dönemde çocukların öldürüldüğü veya kız çocuklarının gömüldüğü bilinmektedir.

Eski dönemlerde bazı hukuk yazarları, anne canlılığını hissetmedikçe fetusun cansız bir et olduğunu düşünmüşlerdir. Canlanma "hayat bulma" anlamına gelir. Genellikle gebelik dördüncü ayına ulaştığında görülür. Bu; "canlanma" veya fetusun melekler tarafından ruh bulması tarihine rastlar. Öteki hukukçular, hayatın 42 günde, fetus insan biçimini aldığı anda başladığını düşünürler.

Bir bireysel hayat aşamasının başlangıç olarak adlandırılması için aşağıdaki tüm kriterlere uyması gereklidir:

•Açık ve iyi tanımlanmış bir olay, hayatın başlangıcı olarak tanımlanabilmelidir.

•Hayat belirtisinin ana özelliğini sergilemelidir (Büyüme gibi).

•Eğer bu büyüme kesintiye uğratılmazsa bildiğimiz hayat aşamalarını izler: fetus, yenidoğan, çocuk, ergen, yetişkin ve yaşlı insan.

•İnsan ırkının özelliğini tüm ayrıntılarıyla taşıyan bir genetik özellik içerir. Aynı zamanda ebediyetten sonsuza kadar benzeri olmayan ve kusursuz bir kopyası bulunmayan bir ayrı bireydir.

•Öncesinde bütün bu özellikleri içeren başka bir faz bulunmaz.

Bu ölçütleri uygulayarak, hayat bir spermatozoanın ovumla; yarısı anneden, yarısı babadan gelen 46 kromozom içeren döllenmiş yumurta veya zigot oluşturmak üzere birleşmesiyle başlar. Ne spermatozoa ne de döllenmiş yumurta, herbirisi canlı olmasına rağmen bu kriterlere uymaz. Sonraki aşamalar başlangıç olarak alınamaz, çünkü bütün ölçütlere uyan zigotla öncelenirler.

Kadın fetusu yaratmaz, fetus ona emanet edilmiştir. Fetus, annenin vücudunun bir parçası değildir. Farklı bir kan grubu, RH, HLA, genetik ve biyolojik özellikler taşıyabilir. Kadının vücuduna saygı duyma özgürlüğü, sadece onu içinde taşıdığı için, bir başka insanı öldürme özgürlüğünü içermez.

Küretaja Ne Zaman İzin Verilebilir?

Kongrelere katılan din ve tıp yetkililerine göre; "insan hayatına saygı duyulmalı, başlangıcından doğal sonucuna kadar, intrauterin fazı da kapsayarak korunmalıdır" (IPPF Conference on İslam and Family Planning, Rabat, Morocco 1970; Islamic Organization for Medical Sciences-IOMS- Symposium on İslam and Reproduction, Kuwait 1982) Küretaja sadece, gebeliğin devamı annenin hayatını riske atıyorsa izin verilebilir. Bu durumda anne kök; fetus yan dal olarak düşünülür. Yan dal kökü korumak için feda edilebilir.

Seçici Küretaj

Küretaj; fetus istenmeyen bir sexten (genellikle kız) olduğu için yapılıyorsa kanunsuzdur. Masum bir hayatı almanın yanısıra bu, İslam'a göre cins ayrımcı-

lıdır, islam'dan önce bazı babaların yeni doğmuş kız çocuklarını canlı gömdükleri bilinmektedir. Bu suç için Kur'an'da şöyle denmektedir (16: 58-59): "Ve onlardan birine bir kız çocuğunun doğum haberi getirildiğinde yüzü karardı ve içi kederle doldu. Bebek hakkındaki kötü haber nedeniyle kendini utançla insanlardan sakladı. Onu alıkoymalı ve horlamaya katlanmalı mıydı? Yoksa kumların altına gömmeli miydi? Ah, onların kararları ne kadar günahtı."

Bir başka öp seçici küretaj eğer kadın birkaç fetus taşıyorsa (örneğin beşiz) düşünülür. Bu, genellikle kısırlık nedeniyle ilaç kullanıldıysa görülür. Yüksek düşük riskleri yüzünden bazı kadın hastalıkları ve doğum uzmanları, öteki bebekler gelişebilsinler diye amniyotik keseye ilaç enjekte ederek iki veya üç tanesini öldürürler. Bazı düşünürler bunu kabul etmezler. Çünkü bu: belki hiçbir zaman ortaya çıkmayabilecek ve yerine bazı önlemlerin (yatak istirahati ve "cervical cerclage" gibi) denenmesiyle önlenebilecek bir tehlikeyi ortadan kaldırmak için masum bir hayatı yoketmek demektir.

Sterilizasyon

Sterilizasyon, genellikle erkek ve kadın üreme yollarının cerrahi olarak bağlanmasını gerektirir. Bu tip bir cerrahi, İslam'ın başlangıcında bilinmiyordu. Bu yüzden de bunun hakkında doğrudan bir kural yoktur. Fakat İslamik duruma kolaylıkla uyulabilir. İnsan haklarının islamik yorumu hukuk diline dayanır ve "kişiliğin, dinin, aklın, mülkiyetin ve döllenmenin korunmasını kapsar. Hayatın, vücut öğelerinin veya işlevlerinin kaybindan ileri gelen hasarı karşılamak için gereken ceza miktarı için islam yasaları ölçü alınır. Buna göre; döllenme fonksiyonunun kaybı için ödenen ceza, hayatın kaybı için ödenen cezaya denktir. Öreme fonksiyonuna gösterilen bu saygı; sterilizasyona karar vermenin önemini de vurgular.

Açık bir tıbbi endikasyon varsa, sterilizasyon sadece uygun değil, aynı zamanda gerekli olabilir. Tedavi olmayan bir hastalık nedeniyle gebeliğin sürmesi kadının hayatını tehdit ediyorsa veya genetik bir hastalığın çocuğa geçmesi tehlikesi varsa, "zararları ortadan kaldırmak" ilkesine göre sterilizasyon gerekebilir. Tıbbi olmayan nedenlerle yapıldığında sterilizasyon çekinceli hale gelir. Az çocuklu genç kadınlar için ilk aşamada reddedilmelidir. Fakat 40 yaşın üzerinde, çok çocuklu ve fazla doğurganlık riskleri taşıyan kadınlar için aynı durum söz konusu değildir.

1982 yılında Kuveyt'te toplanan "İslam ve Üreme" konulu son IOMS sempozyumunda aşağıdaki düşünceler desteklenmiştir:

1. Sterilizasyon, daima eşlerin gönüllü kabulü sonucu yapılmalıdır. Hükümet politikaları insanları sterilizasyona zorlamamalı, parasal güçlerini sömürmemeli veya günaha teşvik etmemelidir.

2. Sterilizasyon kararının bir son olduğu ve geriye döndürülebilme garantisi verilemediği açıklanmalıdır.

3. Sterilizasyon; eğer toplum büyümesini engellemek, yeni teknikleri denemek veya akademik yayınlara gereç sağlamak amacına yönelikse yasaklanmalıdır.

4. Sterilizasyonun aday için en iyi yöntem olduğuna ikna olmamış bir doktor, bu işlemi yapmayı reddetme hakkına sahiptir.

Bir İslam hastanesinde sterilizasyon kararı, tıbbi personelin kıdemli üyesi tarafından alınan çok ciddi bir karardır.

Kısırlık Tedavisi

Evli bir çift için; eğer evliliğin meyvası yoksa, dinin emrettiği kurallarla çatışmadıkça kısırlık için çare aramak yasaldır. İslam toplumunun çoğunluğu, 1982'de "İslam ve Üreme" hakkındaki IOMS Sempozyumunda geçerli yöntemlerin bazılarını temel alan dini kurallara bağlıdır.

A. Yapay Döllenme

1. Eşin Semeni ile Yapay Döllenme

Bu yöntem kabul edilir.

2. Verici Semeni ile Yapay Döllenme

Eşten başka birinin semeninin kullanılmasına izin verilemez. Eğer eş tedavi boyunca kısır ise, o zaman bu kısırlık olarak kabul edilmelidir. Verici semeni ile yapay döllenme, zina olmamasına rağmen evlilik anlaşmasının özgün ikililiğini dışarıdan bozmaya neden olur. Kişinin; meşru olma, bir babanın gerçek çocuğu olma ve meşru bir evliliğin meyvası olma hakkı vardır. Verici semeni ile yapay döllenme, sıklıkla bir çocuğu doğal babası olmayan birinin çocuğu olarak kaydedilmesi yalanına neden olur. Karı-koca aynı kanıda bile olsalar, böyle bir aldatmaca, meşru soylulukta yeni-doğan haklarının haczine yolaçar. Gerçek babayı haksız olarak, kendi "eti ve kanı'na olan sorumluluğundan alıkoymaz. Toplumda bilmeyerek ensest riskinin artmasına neden olur, hukuksal miras yasalarına karşı gelir. Kanunun ana noktası, hiç şüphesiz, "meşruluk" kavramını tanıyan yapısından, kul yapısına döndürmesidir.

İn Vitro Fertilizasyon (IVF) (Vücut Dışında Döllenme)

İn vitro fertilizasyonda embriyonun transferi değil de embriyonun replasmanı kullanıldığı sürece bu, kısırlık tedavisinde İslam'a göre kabul görür. Halen karı-koca olan kişiler arasında gerçekleşmesi meşru kabul edilir. (Dulluk ve boşanmış olma halleri buna dahil değildir.) Üçüncü bir kişinin ya da onun genetik materyalinin (sperm veya ovum olsun) bu işe karışmasına izin verilmez. Bu konuda, eğer dölleyici semen kadının kocasına ait değilse; "yabancı semen" tanımı kullanılmaktadır. Aynı şekilde "yabancı ovum" ve "yabancı embriyo" tanımları da kullanılmaktadır.

Taşıyıcı Annelik

Taşıyıcı annelik;

1. Karısı hamile kalamayan bir erkeğin spermle riyle hamile kalan bir kadın olabilmekte.

2. Yumurta oluşturan ancak gebeliği sürdüremeyen bir kadının, döllenmiş yumurtasını bedeninde taşıyıp, doğurmak suretiyle oluşmaktadır. Her iki durumda da taşıyıcı anne çocuk üzerindeki tüm haklarından vazgeçmektedir (ki bu çoğu zaman bir ücret karşılığında olmaktadır.)

Bu tip annelik İslamca kesinlikle kabul edilemez bir uygulamadır. Bu uygulamayla sadece çocuklar gerçek aile ve ataları konusunda yanıltılmakla kalmamakta, resmi kurumlar da yanıltılmaktadır. Böylelikle insanlık tarihinde ilk kez bir kadın çocuğunu başkasına vereceğini bile bile gebe kalmayı kabul etmiş olmaktadır. Tüm bunların en kötüsü ise bu işin para karşılığı yapılması ve anneliğin bir "değer" olmaktan çıkıp "hizmet" konumuna indirilmesidir. Bu uygulamanın yaygınlaşması ile birlikte anne-babalar ve çocuklar arasındaki duygusal bağların zarar göreceği ve insanların atalarına duyduğu duygusal bağların paramparça olacağı açıktır.

YORUM

Çeşitli din bilginleri ve tıp uzmanlarının katıldığı "İslamda Üreme" adlı panelin bazı sonuçları sözetmeye değerdir.

Fetus Cinsiyetinin Seçimi

Fetusun cinsiyetini önceden belirlemenin ulusal düzeyde uygulanmasının kanun dışı olduğu konusunda genel bir görüş birliği olmakla birlikte bazı bilim adamları, varolan tıbbi yardımlarla kız veya erkek çocuğa sahip olmaya karar vermiş evli çiftlere hoşgörü göstermekte idiler. Ancak ötekiler böyle bir uygulama ile bir cinsiyetin sayısının öteki cinsiyeti çok fazla aşacağı endişesini taşıyorlardı.

Tüp Bebek (ve Taşıyıcı Annelik)

Seminerden çıkan sonuç böyle bir uygulamanın ancak evli çiftler için meşru sayılabileceği ve karışıklığı önleyici tüm tedbirlerin alınması gerektiği şeklindeydi. Yabancı bir kişiye ait genetik materyal ya da organ sözkonusu olduğu zaman ise bu uygulamanın yasal olmadığına karar verildi.

Gebelikten Cerrahi Yöntemle Korunma

Bu yöntemin güvenilir bir Müslüman doktor tarafından tıbbi nedenlerden dolayı uygulanmasının yasal olduğuna karar verildi. Ancak bu yöntemin kitlesel olarak uygulanması yasadışı sayıldı. Özellikle Müslümanların hem kendi ülkelerinde, hem de yabancı ülkelerde azınlık durumuna düşürülmesine hizmet edici bir yöntem olarak kullanılabileceğine dikkat çekildi.

Küretaj

Eski fıkıh bilginlerine de dayanarak, seminer; embriyonun bir organizma olarak döllenme anından itibaren bir hayatı olduğu ve buna her aşamasında saygı gösterilmesi gerektiği sonucuna vardı (Özellikle embriyonun bir ruha kavuştuğu 4. aydan sonra bu kural daha da önem kazanıyordu). Bu kurala çok önemli bir tıbbi neden dışında karşı çıkılması yasa dışıdır. Ancak bazı katılımcılar geçerli bir neden olduğu sürece 40. güne kadar yapılacak küretajın yasal olduğuna inanmaktadırlar.

IOMS tarafından 1989 yılında Kuveyt'te yapılan sempozyumda ve Mekke'deki fıkıh kongresinde vücut dışında döllenmiş ve kullanılmayacak olan yumurtanın ne yapılması gerektiği tartışıldı. Döllenmiş yumurtaların dondurularak saklanması tekniğinin geliştirilmesi ve döllenme girişiminde bulunulacağı sırada bir adet yumurtanın çıkarılıp, ana rahmine yerleştirilmesinin uygun olacağı konusunda herkes aynı kanıda idi. Ancak yine de kullanılmayacak bir döllenmiş yumurta ortaya çıkarsa bu konuda yapılacak şeyler konusunda görüşler çeşitli idi. Bazı katılımcılar, rahime implante olmamış yumurtanın herhangi bir kutsallığı olmadığını ve bunun yokedilebileceğini ya da tıbbi araştırmalar için kullanılabileceğini söylerken, bazıları bunun çok erken aşamada bir insan olduğunu ve ancak doğal bir şekilde ölmeye terk edilebileceğini söylüyorlardı.

Ölümün Tanımı

Ölüm anının tanımı; "İnsan yaşamı: İslam açısından başlangıcı ve bitimi" adlı seminerde geniş olarak tartışılmıştır. Bu tartışma sadece organ aktarımı değil, aynı zamanda tekrar evlenecek bir kadının iddet müddeti ve miras davaları için de önemlidir.

Seminerde ortaya çıkan görüşler şöyleydi:

-Vakaların çoğunda ölüm yargısına varmakta güçlük olmamaktadır.

-Ancak bazı özel durumlarda bu tanımlama önem kazanmaktadır. Bazı fıkıh bilginleri geçmiş zamanlarda geçerli olan ölüm tanımını savunmaktadırlar. Bu tanım kılıçtan geçirilen bir kişinin durumudur (öyle ki kılıçtan geçirilmiş ve barsakları dışarı çıkmış bir kimseye ikinci bir saldırgan ölümcül bir darbe dahi vursa, birinci saldırgan öldürme, ikinci saldırgan kadavraya saldırı suçlarından yargılanırdı). Ancak günümüz fıkıh bilginlerinin çoğunluğu beyin sapı hasarını ölüm anı olarak kabul etmektedirler. Bu bilgiler ışığında beyin sapı ölümü durumunda yeniden canlandırmaya son verilebileceğine de karar verilmiştir.

Organ Aktarımı

Bu konudaki Tıbbi Etik İslam kanunları, I. Uluslararası İslam Tıbbi Konferansı tarafından onaylanmıştır. Şöyle özetlenebilir: (pp 81-84)

T Klin Tıbbi Etik 1995, 2-3

"Her kişi toplumun ortak sorumluluğu altındadır ve toplum, ötekilere zarar vermeden kişinin sağlığını güvence altına almak zorundadır. Bu, kan verilmesi gibi vücut sıvılarını veya iki taraflı böbrek hasarına uğramış bir hastaya böbrek sağlanması gibi organ aktarımlarını da kapsar. Bu, vericilerin toplum adına yerine getirmeleri gereken bir görevdir.

Organ aktarımı kesinlikle zorlama, ailevi utanç, sosyal veya diğer baskılar ve parasal ihtiyacın sömürsü sonucu olmamalıdır.

Organ vermesi, vericinin zararına bir gösterime neden olmamalıdır. Tıp uzmanları, kanunların emrettiği sorumluluğun en büyük bölümünü taşırlar. Kurallar ve düzenlemeler hayat boyu veya ölümden sonra vericinin isteği veya ailenin rızasıyla organ aktarımını düzenlerler. Doku ve organ bankası kurumları organ depolamakla yükümlüdürler.

Peygamberden sonraki ikinci halife Ömer İbnul-khattab emretmiştir ki; eğer bir kişi açlık dışında bir nedenden öldüyse ve yaşatılması mümkün değilse; toplum onu öldürmüş gibi ona fidye parasını ödemekle yükümlüdür. Kan transfüzyonu yapılmadığı için veya böbrek aktarımı olmadığı için ölen kimseler için de aynı benzerlik söz konusudur.

Peygamberin iki hadisi bu konuyla oldukça ilgili görünmektedir. Birincisi: "Karşılıklı sevgi ve şefkat içindeki müminler tıpkı bir vücut gibidirler. Eğer bir üye rahatsızsa, öteki üyeler onu iyileştirmeye çalışacaklardır". Bir başka hadisde ise: "Müminler bir yapının tuğlaları gibidirler, birbirlerini desteklerler" demektedir.

Tanrı, müminleri Kur'anda şöyle tanımlamıştır: "Onlar ihtiyaç duysalar da başkalarına öncelik tanırırlar." Bu, böbrek aktarımı için de böyledir. Verici, bir böbreğinden vazgeçebilir ve ötekiyle normal olarak yaşayabilir.

Organ aktarımı özgür irade ile gerçekleşmelidir. Aksi takdirde diktatörler insan organlarına el koyabilir. Böylece iki temel İslami hak çiğnenmiş olur: Özgür olma hakkı ve iyelik hakkı. Müminlerin toplumunda organ aktarımı merhametliliğin, geniş gönüllülüğün ve tanrı sevgisinin ürünü olmalıdır.

İnsan vücudu saygı ve onura sahiptir. Canlı veya ölü olarak taciz edilmemelidir. Vücutlarımız bizim değildir. Biz onları tanrının izin verdiği yolla kullanmak, korumak ve devamını sağlamak üzere emanet aldık. Organ aktarımında iki kural geçerlidir:

1. Gereklilikler yasakları geçersiz kılar.
2. İki kötüden daha az kötü olanı seçilir.

Bir hastanın hayatını kurtarmak için (gereklilik) ölü veya canlı bir insan vücudu ihlal edilebilir (kötü olan). Organ aktarımı özgür ve tamamen istemli olmalıdır. İnsan organlarına satılık eşyalar gibi davranılmamalıdır.

Sempozyumun organ satımı konusundaki yorumları şöyleydi:

-Ölüden organ aktarımı ya kişinin arzusu veya varislerinin onayı ile olmalıdır.

-Organ satımı yasaklanmıştır.

-Bütün vakalarda, özellikle kritik olanlarda organlar, zengin ve fakir alıcıların yarışmasına bırakılmamalıdır. Organ sağlanmasını düzenlemek için bir kurum kurulmalı ve ayrıntılı kanunlarla tanımlanmalıdır.

Merkezi Sinir Sistemi Doku Aktarımı

Bu işlem bazı hastalıkların tedavisinde geçerlidir. Eğer kaynak böbreküstü bezi veya hayvan fetusu ise geçerlidir. Veya fetus kendiliğinden ölüp düşük olduysa söz konusu olabilir. Canlı fetus kullanılmamalıdır. Kültürde sinir hücreleri oluşturulması sorunu çözecektir. Anne hayatını korumak için yapılan yasal küretajda fetus kullanılabilir. Organ aktarımı için fetus oluşturmak ve küretaj yapmak yasaklanmıştır.

Anensefalik Fetus

Fetus yaşadığı sürece organ kaynağı olarak kullanılmamalıdır. Fetus hayatına bu nedenle son verilemez. Merkezi sinir sistemi ölüncüye kadar organlarını sağlıklı tutmaya çalışmak için yeniden canlandırma sürdürülebilir.

Cinsel Organların Aktarımı

Başka bir bireyde spermatozoa veya yumurta üretmek için testis ve overleri aktarmak İslam açısından yasal değildir. Ancak infantil (gamet üretmeyen) cinsel organlar, yalnızca hormonal salgılarından yararlanmak için aktarılabilir.

KAYNAK

Hathout H. Islamio Concepts and Bioethics. In: Body BA. Bioethics Yearbook Vol I Theological Development in Bioethics. 1988-90, 1st ed., Boston, Kluwer Academic Publishers, 1991.